

**СУСВЕТНАЯ ЛІТАРАТУРА
І АСПЕКТЫ КАМПАРАТЫВІСТЫКІ**

УДК 821.161.3.09(092)Брыль+162.1.09

**ТВОРЧАСЦЬ ЯНКІ БРЫЛЯ Ў ПОЛЬСКІМ КАНТЭКСЦЕ:
МАРЫЯ КАНАПНІЦКАЯ**

А. Альштынюк

*Універсітэт у Беластоку
Беласток, Польшча
a.alsztyniuk@uwb.edu.pl*

У артыкуле выбраныя апавяданні Янкі Брыля і Марыі Канапніцкай разглядаюцца ў тыпалагічным ракурсе. З твораў прадстаўніцы польскага пазітывізму Брыль пазнаёміўся яшчэ падчас вучобы ў польскай школе. Несумненна, пры станаўленні творчай індывідуальнасці яму быў асабліва блізкім вопыт асэнсавання польскай пісьменніцай дзіцячага свету. Аб сталай зацікаўленасці творчасцю Канапніцкай сведчыць зварот Брыля да яе прозы і як перакладчыка.

Ключавыя словы: Янка Брыль; Марыя Канапніцкая; апавяданне; вобраз дзіцяці; тыпалогія.

**JANKA'S BRYL OUTPUT IN THE POLISH CONTEXT:
MARIA KONOPNICKA**

A. Alsztyniuk

*University of Białystok
Białystok, Poland
a.alsztyniuk@uwb.edu.pl*

The article analyzes selected stories by Janka Bryl and Maria Konopnicka from a typological perspective. Bryl became acquainted with the works of the representative of Polish positivism while still studying at the Polish school. Undoubtedly, the way the Polish writer understood and presented the world of children was particularly close to the writer at the time of shaping his creative individuality. Bryl's constant interest in Konopnicka's output is also evidenced by his turning to her prose and as a translator.

Key words: Janka Bryl; Maria Konopnicka; stories; subject of children; typology.

Польшча, яе культура і літаратура займаюць значнае месца ў творчай спадчыне Янкі Брыля (1917–2006) невыпадкова. Спрычыніліся да гэтага дзяцінства, праведзенае ў вёсцы Загора, якая ў выніку Рыжскай дамовы стала часткай Польшчы, вучоба ў польскай школе, служба ў польскім войску і нарэшце шматгадовыя глыбокія асабістыя і службовыя сувязі з польскімі пісьменнікамі, паэтамі, крытыкамі. Сам Брыль падкрэсліў: “Без польскай кнігі, польскай прэсы, без дружбы з польскімі пісьменнікамі – мне цяжка ўявіць сабе сваё жыццё, самога сябе” [4, с. 175].

Пачынаючы з польскай пачатковай школы Брыль грунтоўна паглыбляецца ў польскую літаратуру. Асабліва захапляюць яго творы прадстаўнікоў польскага пазітывізму, у якіх

апавядаецца пра нялёгкі лёс простага чалавека. Польскія і беларускія даследчыкі¹ звярталі ўвагу, што на фарміраванне мастацкага таленту Брыля мелі пэўны ўплыў польскія класікі, найперш Баляслаў Прус і Генрых Сянкевіч. Не менш істотнае, на нашу думку, значэнне для Брыля мела творчасць Марыі Канапніцкай. Менавіта з перакладу яе аповесці “Пра гномаў і сіротку Марысю” пісьменнік пачаў сваю перакладчыцкую дзейнасць. Першы ўдалы вопыт падштурхнуў Брыля да далейшай працы. Пераклады твораў Канапніцкай, Пруса, Леана Кручкоўскага, Аліны і Часлава Цэнткевічаў, Вайцеха Жукроўскага, Элізы Ажэшка, Тадэвуша Ружэвіча, Эрнэста Брыля, Станіслава Мрожака і іншых сталі важнай часткай яго творчасці.

Пра Канапніцкую Брыль згадваў не надта часта, але заўсёды даваў добрую ацэнку яе творам. Так, у адной з мініячур ён адзначае: “Зноў кожны дзень сяджу над перакладам «Гномаў» Канапніцкай. <...> Здрава ўсё-такі пісала жанчына! Працую са здавальненнем і зайздасцю: чаму ж гэта не я напісаў такое для дзяцей – шматфарбнае, сакавітае, паэтычнае, задушэўнае!...” [2, с. 407]. Мабыць, знаёмства з творамі Канапніцкай падштурхнула Брыля да працы над творамі для дзяцей. “Жыў-быў вожык”, “Ветэрынар”, “Сняжок і Волечка”, “Ліпа і клёнік” – своеасаблівыя брылёўскія казкі пра шчасце маленства, пра дзіцячую радасць. Ім, як і творах польскай пісьменніцы, уласцівы яркасць, сакавітасць малюнку ў паказе герояў пры адначасовай ашчаднасці слова.

У цэнтры ўвагі Канапніцкай ва ўсіх відах яе дзейнасці і творчасці знаходзіўся чалавек. Яна заўсёды стаяла на баку пакрыўджаных, безабаронных і бяспраўных і справядліва адносіла іх праблемы да агульначалавечых. Пра іх жыццё расказвала згодна з новымі ў той час для польскай літаратуры прынцыпамі рэалізму, у аснове якога ляжалі філасофскія канцэпцыі пазітывізму. Асабліва ўраджаюць яе навелы і апавяданні: “W kilku utworach – mistrzowsko, a w wielu innych – w rozpoznawalnych zarysach, uczyniła małą formę dziełem sztuki, rafinowanym i bez ostentacji dramatycznym” [6, с. 60].

У сваю чаргу Брыль таксама раскрыўся галоўным чынам як рэаліст, майстар “малой” прозы. У сваіх глыбока псіхалагічных, дасканалых па форме і змесце апавяданнях пісьменнік адлюстроўваў карціны жыцця беларуса, раскрыў лёс чалавека ў неспрыяльных сацыяльных умовах.

Многім апавяданням Брыля і Канапніцкай уласціва такая асаблівасць сюжэтабудовы, як аднаэпізоднасць. У аснову іх апавяданняў часта пакладзены тры моманты, якія ўплываюць на далейшы лёс іх герояў. Пісьменнікі выказалі ў сваіх творах глыбокае веданне натуры сваіх сучаснікаў і асабліва звычайнага чалавека, пра якога заўсёды гаварылі з любоўю і з пачуццём гуманістычнага хрысціянскага спачування. Сярод герояў іх твораў можна знайсці людзей у розным узросце, але найбольш запамінальнымі сталі партрэты дзяцей-сірот.

Відавочна, што зварот пісьменнікаў да тэмы сіроцтва звязаны з іх асабістым жыццёвым вопытам. На творчасць Канапніцкай, безумоўна, паўплывалі тры фактары: страта яшчэ ў дзяцінстве маці, уласны мацярынскі вопыт (яна пакінула мужа і выбрала жыццё маці-адзіночкі, якая выходзіла шасцірых дзяцей) і праца настаўніцы, якая “zetknęła się z życiem różnych środowisk, poznała mieszkańców różnych dzielnic, warunki ich życia” [8, с. 6]. Перажытае ў пэўнай ступені вызначыла спецыфіку яе апавяданняў, іх ідэйна-тэматычны змест.

Матыў сіроцтва гучыць у апавяданнях “Нацюрморт”, “Мэндэль Гданьскі”, “Вайцех Запала”, “Наша шкапа” і інш. Пісьменніца з рэалістычнай дакладнасцю адлюстроўвае няшчасную долю дзіцяці, але робіць гэта па-свойму арыгінальна. Яна “podejmuje strategię bycia «tuż obok», empatycznego świadectwa, które rodzi się z obserwacji” [9, с. 144]. Істотна, што Канапніцкая – праніклівы назіральнік, цудоўны знаўца дзіцячай псіхалогіі. Яе кепска адзетыя, вечна галодныя, брудныя, занябаныя маленькія героі наперакор абставінам умеюць убачыць тую сонечную промні, якія выклікаюць усмешку на вуснах кожнага дзіцяці. “Dzięki zastosowaniu takich środków, które podkreślają kontrast między tym, co widzi bohater, a tym, co naprawdę się dzieje – czytelnik widzi znany i często poruszany problem nędzy i sieroctwa jak gdyby na nowo” [8, с. 11]. Такім чынам, пісьменніца спрабуе звярнуць увагу чытача на лёс сіраты і задумацца.

У навеле “Наша шкапа” (“Nasza szkapa”) М. Канапніцкая ўздымае балючую праблему фінансавай галечы сем’яў з сацыяльных “нізоў”. Падрабязна апісваецца ў творы змаганне

¹ Гл.: Майхровіч, С. Янка Брыль: жыццё і творчасць / С. Майхровіч. – Мінск, 1961; Nieuważny, F. Janka Bryl a Polska (zarys problematyki) / F. Nieuważny // Acta Albaruthenica. – 1998. – № 1; Алыштынюк, А. Аповесць Янкі Брыля “Сіроты хлеб” у польскім кантэксце: Баляслаў Прус, Стэфан Жэрэмскі / А. Алыштынюк // Acta Polono-Ruthenica. – 2018. – № 2 (XXIII). – С. 7–18.

Філіпа, які спрабуе выратаваць цяжкахворую жонку Анну. Драматызм сітуацыі своеасабліва падкрэслівае факт, што пісьменніца глядзіць на тое, што адбываецца ў хаце, з перспектывы дзяцей. Віцэк, Фэлек і Пётрусь па-дзіцячы здзіўляюцца і па-свойму цешацца з паступовага продажу ўсяго каштоўнага, што належала сям'і, як напрыклад: святочнай вопраткі, пасцелі, мэблі. Затое ім цяжка развітацца з любімай кабылай – для іх проста сяброўкай гульняў, для дарослых – карміліцай. Асабліва ўражае дзіцячы падыход да праблемы смерці. Па-майстэрску праўдзіва паказвае Канапніцкая момант пахавання гераіні:

Zaczął się teraz prawdziwy tryumfalny pochód.

Najpierw kroczył Piotruś nie patrząc drogi, nadeptujący małe, świeże, z żółtego piasku usypane grobki dziecięce, ile razy się na grób obejrzał. Za Piotrusiem szkapą wyrzucała z cichym parskaniem łbem, obciążonym kwieciami i zielenią, ja zaś i Felek, jak giermkowie, po lewej i po prawej stronie. Wóz toczył się z wolna, to podnosząc się, to padając na zapadłych grobach, a za nami z głuchym, coraz to głuchszym łoskotem padała ziemia na matczyną trumnę [7, с. 90].

Дзіцячая радасць, выкліканая сустрэчай з кабылай, адсоўвае на другі план праблему смерці маці. Яны не бачаць бацькоўскай роспачы, бо яны – толькі дзеці і сэнс страты маці здолеюць зразумець пазней, з цягам часу.

Да праблемы сіроцтва і смерці аднаго з бацькоў звяртаўся і Брыль, што, як падкрэслівалася вышэй, таксама мела аўтабіяграфічны характар. Пасля заўчаснай смерці мужа Анастасія Іванаўна Брыль выходзіла дзяцей адна. Асаблівай мацярынскай увагай і клопатам яна старалася атуліць наймалодшага, шасцігадовага Янку. Асабісты вопыт знайшоў адлюстраванне ў творах пісьменніка, які паказаў не толькі мацярынскія клопаты гераіні-ўдавы, але і тыя, з якімі мусіў змірыцца сам у дзяцінстве. Менавіта таму ён распавядаў пра прагу вучобы і немагчымасць адукацыі з-за эканамічнай сямейнай сітуацыі, пра вымушанае заўчаснае сталенне дзіцяці.

У апавяданні Я. Брыля “Іржавая стрэмка” знаходзім сцэну, якая нагадвае апісанне апошняга развітання з маці з “Нашай шкапы” М. Канапніцкай. Брылёўскія героі таксама па-дзіцячы ўспрымаюць смерць:

Меншы, шасцігадовы Толік, пачаў смяцца яшчэ тады, калі бацька ляжаў сярод хаты ў труне. Не смяцца, праўда, а проста забыўся пра тое, што свечку, якую яму дала бабуля, трэба будзе запаліць, калі прыедзе поп, і трымаць, пакуль ён будзе маліцца за таткаву душу. Свечка неяк размякла ў руках, і, захапіўшыся, Толік пачаў камячыць з яе нешта накшталт каровы ці нават ваўка. Тут плачуць, а ён сабе сеў каля акна, шморгае носам, майструе і ўсміхаецца <...>.

Старэйшы хлопец, Алесь <...> на трэці дзень пасля пахавання зрабіў тое, па чым маці пераканалася, што і ў большага хлопца няма яшчэ сталай думкі. Дарма, што трынаццаць год [3, с. 256].

Для Брыля, як і для Канапніцкай, галоўнае – паказаць шчырасць дзіцячых пачуццяў. Ён падкрэслівае такія рысы характару дзіцяці, якія, на яго думку, з'яўляюцца найістотнымі, як натуральная дзіцячая жыццярадаснасць, уменне цешыцца кароткахвілінным светлым момантам. Гэтыя рысы, як паказвае пісьменнік, могуць памагчы пераадолець смерць і роспач.

Кожны з пісьменнікаў стварае свой арыгінальны мастацкі свет, важную функцыю ў якім выконвае вобраз героя-назіральніка, які з'яўляецца своеасаблівым “правадніком” у свет персанажаў і іх унутраных перажыванняў. На адметнасць творчай манеры Канапніцкай звярнула ўвагу польская даследчыца Анна Бродзка:

Właśnie w partnerstwie wobec ich przeżyć – zindywidualizowanych, nacechowanych personalnie, narracja nowel odsłania i bogactwo duchowe bohaterów, i wiedzę o człowieku – opowiadacza. W przemysłnych sprzężeniach mowy narratora i postaci nowelistycznych, w kunsztownych kontrastach tonacji głosu odautorskiego świadka, w scenerii zwycięskiej iluzji naturalności sytuacji przedstawionych, spełnia się tu – bez deklaracji, bez jakichkolwiek formuł programowych, rewelacja samoistości i wspólnoty, kontakt pełnoprawnych osób [6, с. 61].

У апавяданні “Дым” (“Dym”) Канапніцкая па-майстэрску паказвае ўзаемаадносіны сына і маці-ўдавы. Здаецца, пісьменніца проста глядзіць на паўсядзённае жыццё герояў. Яскравыя дэталі: прыгожы жоўты настольнік у сінія алёні, якім маці прыкрывае стол перад

тым, як яе Марцысь прыбязыць на абед, і недаедзеныя хлопцам астаткі, якія складаюць харчаванне маці, ствараюць патрэбны пісьменніцы настрой. Узаемную любоў герояў ілюструе, таксама сімвалічна, дым. Маці на працягу дня неаднойчы глядзіць у напрамку коміна фабрыкі, у якой кацельшчыкам працуе яе сын. Для яе дым з'яўляецца своеасаблівай крыніцай інфармацыі пра тое, што робіць Марцысь. Выкарыстоўваючы вобраз дыму, Канапніцкая перадае і глыбокія пачуцці, якія дорыць маці Марцысь:

Wtedy to wprost wielkiego fabrycznego komina z wspaniałą kitą dymu, wznosiło się w błękitny cienkie sinawe pasemko sponad dachu facjarki, gdzie mieszkała wdowa; tak wątle i nisko jak tchnienie starych piersi, co je wydobyły z ogniska.

Ale młody kotłowy zawsze to pasemko dostrzegał. A nie tylko je dostrzegał, ale się do niego uśmiechał. Wiedział on dobrze, że tam u komina stara jego matka w bieluchnym czepku na głowie <...> szykuje dla niego jakiś barszcz wyśmienity lub wyborowy krupnik. Zdawało mu się nawet czasem, że wyraźnie czuje smakowitą woń tych specjałów [7, c. 24].

У эпічныя радкі Канапніцкая ўклала гэтулькі паэзіі, што чытач не толькі бачыць, але і адчувае пачуцці, якія суправаджаюць героя. Усё – проста і ясна.

Дымам-сімвалам малое пісьменніца таксама рэальны боль маці, яе распач, выкліканую нечаканай стратай сына: “dym nie przybierał już teraz dawnych rozlicznych kształtów, tylko zmieniał się w mglistą postać jej drogiego chłopca” [7, c. 31].

Брылёўскі герой-апавядальнік таксама часта “трымаецца на належнай эпічнай дыстанцыі ад сваіх персанажаў <...>. Прысутнасць аўтара нябачная: гучыць голас, апавядае, не спяшаючыся” [5, c. 485]. У апавяданнях “Сёння «дзяды!»”, “Праведнікі і зладзеі”, “Лазунок” і іншых пісьменнік паказвае дзяцінства ў розных яго адценнях, не засяроджваючыся толькі на праблемах і драмах дзіцяці.

Ён не абыходзіць увагай і сямейных узаемаадносін, бо чыстыя, светлыя пачуцці, на яго думку, уплываюць на агульны стан чалавечага існавання, сама- і светаадчування нават у неспрыяльных жыццёвых умовах. Элегій-песняй можна назваць апавяданне «Разбуди меня завтра рано...», у якім, праўда, дарослы ўжо сын у лірычным маналогу выказвае пачуцці да маці: “Старенькая мая! Даруй мне за ўсё мае крыўды, за грубасць, за ўсё тое з Волькай, за слёзы твае і бяссонныя ночы! Цяпер я ведаю, што ты даравала ўжо мне ўсё, а я... Я толькі сёння сабраўся прасіць прабачэння. Я плачу перад табой, цалую твае страпаныя валёнкі, – не адны ўжо ты іх страпала, служачы нам! – бо я не варты цалаваць твае сухія, карэлыя, спрацаваныя рукі...” [1, c. 12]. Заўважым, што ў адрозненне ад Канапніцкай, Брыль гаворыць аб пачуццях напрамую.

Жанрава-стылёвай разнастайнасцю, пафасам, зместам творчасць Брыля блізкая да творчасці Канапніцкай. Мастацкі свет іх апавяданняў і навел збліжае найперш зварот да лёсу простага чалавека, асабліва – дзіцяці. Пісьменнікі знаходзяць адпаведныя словы, каб паказаць не толькі цяжкую долю безабароннага малага чалавека, але і перадаць непасрэднасць, наіўнасць, шчырасць яго пачуццяў.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Брыль, Я. Ад сяўбы да жніва: апавяданні / Я. Брыль. – Мінск: Маст. літ., 1987. – 599 с.
2. Брыль, Я. Збор твораў: у 5 т. / Я. Брыль. – Мінск: Маст. літ., 1981. – Т. 5. – 592 с.
3. Брыль, Я. Збор твораў: у 2 т. / Я. Брыль. – Мінск: Дзяржвыд. БССР, Рэдакцыя маст. літ., 1960. – Т. 2. – 468 с.
4. Брыль, Я. Трохі пра вечнае: арт., лірыч. нататкі, эсэ / Я. Брыль. – Мінск: Маст. літ., 1978. – 360 с.
5. Нікіфарава, В. Янка Брыль / В. Нікіфарава // Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя: у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы; навук. рэд. У. В. Гніламёдаў, В. П. Жураўлёў. – Мінск: Беларус. навука, 2001. – Т. 3. – 952 с.
6. Brodzka, A. Uwagi o nowelach Konopnickiej / A. Brodzka // Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza. – 1981. – № 16. – S. 59–62.
7. Konopnicka, M. Opowiadania / M. Konopnicka. – Warszawa: Czytelnik, 1984. – 128 s.
8. Kuliczowska, K. Wstęp / K. Kuliczowska // Konopnicka, M. Opowiadania / M. Konopnicka. – Warszawa: Czytelnik, 1984. – S. 5–15.

УДК 075: 821.111(73)

ДРАМАТУРГИЯ ЗОРЫ НИЛ ХЕРСТОН В КОНТЕКСТЕ ГАРЛЕМСКОГО РЕНЕССАНСА

Ю. А. Афанасьева

*Белорусский государственный университет
Минск, Республика Беларусь
5902053@mail.ru*

В статье рассматривается театральное наследие афроамериканской писательницы, антрополога и фольклориста Зоры Нил Херстон в контексте Гарлемского Ренессанса. Используя фольклорный материал, писательница изображает многогранную жизнь деревенского афроамериканца. В ее пьесах и мюзиклах очевидно стремление воспеть жизнь во всех ее проявлениях, показать на сцене красоту афроамериканской культуры.

Ключевые слова: Зора Нил Херстон; Гарлемский Ренессанс; перформативность; вернакуляр; аутентичность; юмор.

ZORA NEALE HURSTON'S DRAMA IN THE CONTEXT OF THE HARLEM RENAISSANCE

U. A. Afanasyeva

*Belarusian State University
Minsk, Republic of Belarus
5902053@mail.ru*

The article examines the theatrical heritage of the African-American writer, anthropologist and folklorist Zora Neal Hurston in the context of the Harlem Renaissance. Using folklore material, the writer depicts the multifaceted life of a rural African-American. In her plays and musicals, there is an obvious desire to celebrate life in all its manifestations, to show the beauty of Negro culture on stage.

Key words: Zora Neale Hurston; Harlem Renaissance; performance; vernacular; authenticity; humor.

Первым появлением темнокожего человека на сцене американского коммерческого театра принято считать шоу менестрелей (англ. minstrel show), возникающее в начале XIX в. на арене цирка. Представления, в которых светлокожие люди покрывают лицо темной краской и имитируют мимику и жесты подневольных негров с южных плантаций, удовлетворяют вкусы белой аудитории и подпитывают расовую сегрегацию. Образ «негра» основывается на характеристиках, отображающих альтер-эго «идеального» американца, успешного во всех сферах жизни. Целью афроамериканского театра начала XX в. становится отказ от стереотипного изображения представителя этнического меньшинства и попытка создать «новый негритянский театр», обращаясь к аутентичным формам африканской культуры и реалистично изображая жизнь афроамериканца.

В период Гарлемского Ренессанса афроамериканская интеллигенция находится в поисках собственной идентичности, ее волнуют вопросы как социального, так и